

گفت و شنودی با پیشکسوت آمار و ریاضی ایران، دکتر جواد بهبودیان

معنای واقعی معلم!

اشاره

دکتر جواد بهبودیان از نخستین استادان آمار و از پیشکسوتان صاحب‌نام در این رشته است، تا جایی که به پاس نیم قرن تلاش‌های وی در راه توسعه و اعتلای دانش آمار در ایران، جایزه دوسالانه‌ای توسط «انجمن آمار ایران» و به نام وی به برترین نویسندگان مقالات آماری اهدا می‌شود.

دکتر بهبودیان در فروردین ۱۳۱۰ در شیراز متولد شد و تحصیلات مقدماتی خود را در این شهر گذراند. سپس برای ادامه تحصیل به تهران (در دوره کارشناسی) و سپس آمریکا (در دوره کارشناسی ارشد و دکترا) عزیمت کرد و پس از دریافت دکترای آمار ریاضی از «دانشگاه میشیگان» به ایران بازگشت و از سال ۱۳۴۳ به تدریس در دانشگاه شیراز مشغول شد.

کارنامه علمی ایشان چنان پر بار است که این مختصر را مجال شرح آن نیست. شرکت در «چهاردهمین کنفرانس آموزش ریاضی ایران» در شیراز فرصتی به دست داد تا در شیراز، شهر راز، به دیدار ایشان برویم و مصاحبه‌ای کوتاه با این استاد فرزانه داشته باشیم. گزارش این مصاحبه که با پرسشگری هوشنگ شرقی، از اعضای هیئت تحریریه مجله برهان، و حضور عنایت‌الله راستی‌زاده، از فرهنگیان خوش‌نام شیراز، و همکاران مجله برهان انجام گرفت، در پی می‌آید.

استاد ابوالقاسم قربانی در آن شرکت داشتند. مرحوم قربانی اولین سخنران بود که درباره «ریاضیات در ایران» سخنرانی بسیار خوبی ایراد کرد. دو استاد مدعو هم یکی از ایتالیا و دیگری از انگلستان داشتیم.

در مجموع کنفرانس به خوبی برگزار شد. کار جالبی که ما انجام دادیم این بود که یک ماه قبل با دانشگاه‌های سراسر کشور نامه‌نگاری کردیم تا ببینیم کدام یک از آن‌ها آمادگی برگزاری دومین کنفرانس را دارند. در پایان کنفرانس شیراز، دانشگاه صنعتی آریامهر (شریف فعلی) برای برگزاری کنفرانس بعدی اعلام آمادگی کرد. بعد از آن هر سال برگزاری کنفرانس ریاضی بی‌وقفه ادامه پیدا کرد و حتی در زمان جنگ و انقلاب هم کنفرانس ریاضی تعطیل نشد.

شما حتماً در زمان سخنرانی پروفیسور هشترودی آنجا حضور داشتید. گفته می‌شود که در جایی از سخنرانی، ایشان توصیه‌هایی به جوانان کرد و در حین این صحبت‌ها، احساساتی شد و با تأثر اشک از چشمانشان جاری شد. علت این موضوع چه بود؟

بله، این صحنه را خوب به یاد دارم. موضوع این بود که بسیاری از جوانان دانشجو در آن زمان به خاطر فعالیت‌های سیاسی که بعد

امروز دوشنبه پانزدهم شهریورماه ۱۳۹۵ است و ما در خدمت استاد، دکتر جواد بهبودیان هستیم. ضمن سپاس از پذیرش درخواست مجله ریاضی برهان برای گفت‌وگو، اجازه بدهید اولین پرسش را با بازگشت به ۴۶ سال قبل، اردیبهشت سال ۱۳۴۹، نخستین کنفرانس ریاضی ایران در دانشگاه شیراز مطرح کنیم. شما دبیر آن کنفرانس بودید و افراد زیادی از اهالی و بزرگان ریاضیات ایران در آن شرکت داشتند؛ از جمله زنده‌یادان: دکتر منوچهر وصال، پروفیسور هشترودی، استاد شهریاری، استاد مصحفی و... اگر از آن کنفرانس خاطراتی دارید (که حتماً دارید)، برای ما بگویید. اگر نکته شنیدنی دارید که به درد خوانندگان مجله ما می‌خورد، بیان کنید.

● به نام خدا. بله، کنفرانس ریاضی ایران برای نخستین بار در فروردین ۱۳۴۹ در شیراز برگزار شد. برگزارکنندگان اصلی آن من بودم، زنده‌یاد دکتر منوچهر وصال بود و استاد جوانی به نام دکتر حریری. یک استاد کانادایی هم داشتیم. با اینکه ما تا آن موقع تجربه برگزاری کنفرانس را در کشورمان نداشتیم، با این حال این کار به خوبی انجام شد و استادان بزرگی از دانشگاه تهران و بزرگانی چون دکتر هشترودی، دکتر افضل‌پور، پرویز شهریاری و

دکتر هشترودی سخنوری به تمام معنی بود و وقتی سخنرانی می کرد، خیلی ها را تحت تأثیر قرار می داد. هرگاه در تهران سخنرانی می کرد، تمام معلم ها و حتی دانش آموزان به جلسه سخنرانی می رفتند

دانشگاه شیراز است. فکر می کنم «دبیرستان شاپور» اولین دبیرستان در شیراز به سبک جدید بود.

تا کی شما در این دبیرستان تدریس کردید؟

تا سال ۱۳۳۷، تا اینکه در این سال مسابقه ای برگزار کردند تا عده ای را برای ادامه تحصیل به خارج اعزام کنند. ۶۰۰ نفر شرکت کردند و برای نخستین بار آزمونی با سؤالات تستی برگزار کردند و ۵۰ نفر انتخاب شدند که من هم جزو آنان بودم و برای ادامه تحصیل به آمریکا اعزام شدم.

چه شد که به سراغ آمار رفتید؟

وقتی وارد دانشگاه میشیگان شدم، آنجا بخش آمار نداشت و فقط دانشکده ریاضی داشت. من هم دکترای ریاضی با گرایش آمار گرفتم. علت این انتخاب هم مشورت با کسی بود که به من گفت آمار امروزه خیلی کاربرد دارد و مرا تشویق به رفتن به این سمت کرد.

وقتی وارد ایران شدید، می شود گفت که از اولین متخصصان آمار ایران بودید. آیا قبل از شما هم کسانی در این رشته فعال بودند؟

بله بودند، مرحوم دکتر **افضلی پور** بود، آقای دکتر **خواجه نوری** بود که مرکز آمار را تأسیس کرد و چند نفر دیگر.

از کودتای ۲۸ مرداد داشتند و مخالفت هایی که با رژیم گذشته می کردند، گرفتاری های مختلفی پیدا می کردند و پروفسور هشترودی تلاش های زیادی برای رهایی این جوانان کردند. آنجا هم ضمن یاد کردن از مشکلات و گرفتاری های آن ها متأثر شده و اشک بر چشم آوردند و فضا یک حالت روحانی به خود گرفت. خب دکتر هشترودی سخنوری به تمام معنی بود و وقتی سخنرانی می کرد، خیلی ها را تحت تأثیر قرار می داد. هرگاه در تهران سخنرانی می کرد، تمام معلم ها و حتی دانش آموزان به جلسه سخنرانی می رفتند. ایشان به واقع در گسترش ریاضیات مدرن در ایران نقشی مهم داشت.

چون صحبت معلمان شد، دو نفر از معلمین شما در «دبیرستان دارالفنون» بودند که شما از آن ها به نیکی یاد کرده اید: زنده یادان موسی آذرنوش و محسن هنربخش. از آن ها بیشتر بگویید.

آذرنوش معلم من نبود، ولی معلمی بسیار برانزده در همان دارالفنون و مؤلف کتاب درسی هم بود. اما محسن هنربخش معلم خود ما و استادی بسیار توانا بود. او هم کتاب های بسیار خوبی تألیف کرده بود که یادم هست خیلی به درد ما خورد. کلاس های ما ۶۰ نفری بود و با اینکه به خصوص با توجه به روحیات جوان ها در آن زمان، اداره کلاس ها بسیار دشوار بود، ولی ایشان با متانت و توانمندی بالا کلاس را اداره می کرد.

خب اجازه بدهید ۱۶ سال به عقب تر برگردیم؛ به سال ۱۳۳۳. زمانی که فارغ التحصیل شدید و به تدریس در دبیرستان ها پرداختید. کجا تدریس می کردید؟

من و دکتر قینی در دانش سرای عالی شاگردان برتر بودیم. وزارت فرهنگ از ما دعوت کرد و با توجه به رتبه بالایی که داشتیم، هر جا را که خواستیم برای خدمت انتخاب کنیم. من چون شیرازی بودم، اینجا را برای تدریس انتخاب کردم و دکتر قینی هم به یزد رفت. **بله، معلم دکتر بهزاد هم بوده است.**

بله درست است. در شیراز، ابتدا در دبیرستان نمازی به تدریس مشغول شدم (که برادر دکتر نمازی که بیمارستان معروف نمازی را تأسیس کرده بود، مؤسس آن بود). یک سال آنجا بودم. بعد آقای بود به نام ناصر دستغیب که ریاضی درس می داد و رئیس دبیرستان هم بود، مرا به «دبیرستان شاپور» برد.

ظاهراً یک دبیرستان بسیار قدیمی و خوب و شناخته شده بود. شاگردان خوبی هم داشت، از جمله دانش آموزی به نام محمد هاشم پسران که به مجله یکان نامه می نوشت و حالا جزء اقتصاددانان بین المللی است.

بله فکر می کنم در دبیرستان نمازی شاگرد من بود. دانش آموز خوبی هم به نام **ارسلان قهرمانی** داشتیم که حالا استاد عمران

احتمال مقدمه آمار است و دانش آموزان باید مقدماتی از احتمال را بدانند تا درک درستی از آمار داشته باشند. بنابراین این دو بحث باید با هم مطرح شوند

کی به ایران برگشتید؟

● مرحوم دکتر وصال در اواخر سال ۱۳۴۳ با من مکاتبه کرد و گفت ما می‌خواهیم دانشگاه شیراز را توسعه بدهیم و از من دعوت کردند که به آنجا بروم. مرحوم دکتر وصال قبلاً کارهایی کرده بود، ولی چون معاون دانشگاه شده بود، نمی‌توانست به کارها برسد. در نتیجه من در سال ۱۳۴۷ رئیس بخش ریاضی شدم و بیشتر هم آمار تدریس می‌کردم، تا اینکه به کنفرانس ریاضی رسیدیم.

و انجمن ریاضی را هم همانجا تأسیس کردید...

● بله انجمن ریاضی از درون کنفرانس ریاضی بیرون آمد. پروفیسور هشترودی اصرار بسیار به تشکیل انجمن ریاضی داشت، ولی کسی که پیگیری‌های لازم را کرد، دکتر بهزاد بود.

شما در آن دوران با مجلهٔ یکان هم ارتباط داشتید؟

● مرحوم مصحفی با من در دانش‌سرای عالی دانشگاه تهران هم‌کلاس بود. او انسان بسیار وارسته‌ای بود که با مجلهٔ یکان خدمت بزرگی به ریاضیات کشورمان کرد. این مجله گزارش خوبی هم از همان کنفرانس ریاضی همان موقع ارائه داد. من مجلهٔ یکان را مشترک بودم و به دانشجویان و معلمان هم مطالعهٔ آن را همیشه توصیه می‌کردم.

یک مجلهٔ ریاضی خوب باید چه ویژگی‌هایی داشته باشد؟

● مطالب مجله اولاً باید به زبان ساده و روان نوشته شوند و ثانیاً تکراری نباشند.

یک سؤال اساسی و تخصصی دربارهٔ آمار بپرسم: آیا آمار بخشی از ریاضیات است و یا دانش مستقلاً به حساب می‌آید؟

● آمار مثل اقتصاد و مهندسی از ریاضی استفاده می‌کند، اما تفکر آماري روش خاص خودش را دارد و مستقل از ریاضی است.

وضع آمار در ایران حال حاضر را چگونه می‌بینید؟

● الان وضع آمار در کشور ما خوب است. انجمن آمار داریم که فعال است و دوره‌های گوناگون کارشناسی ارشد و دکترای آمار در دانشگاه‌های کشور در جریان هستند. استادان خوبی هم تربیت شده‌اند.

آیا با طرح دو موضوع آمار و احتمال در یک کتاب درسی برای دانش آموزان (که در حال حاضر قرار است در پایهٔ یازدهم انجام شود) موافقت می‌کنید؟ بعضی از استادان ریاضی با این موضوع موافق نیستند، زیرا احتمال را بحثی ریاضی و آمار را بحثی کاربردی می‌دانند.

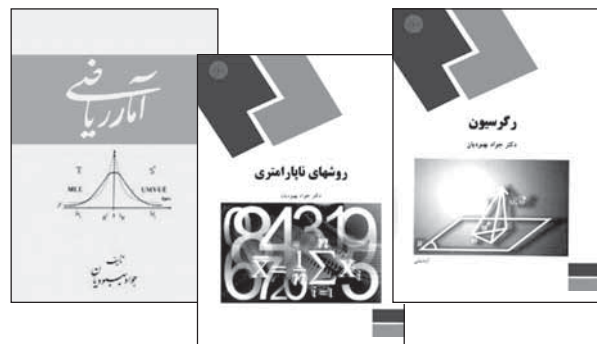
● اگرچه احتمال از زمان کولموگروف* به صورت یک بحث انتزاعی ریاضی مطرح شد، ولی احتمال مقدمهٔ آمار است و دانش آموزان باید مقدماتی از احتمال را بدانند تا درک درستی از آمار داشته باشند. بنابراین این دو بحث باید با هم مطرح شوند.

به عنوان سؤال آخر، می‌خواستیم بپرسم که در این هفتاد و اندی سال تحصیل و فعالیت علمی، اگر بخواهید از چند نفر نام ببرید که روی شما تأثیرگذار بوده‌اند، از چه کسانی نام می‌برید؟

● در دورهٔ ابتدایی در «دبستان ابن سینای» شیراز درس می‌خواندم. در آنجا معلم ریاضی ما، آقای معاونی، راه‌حل‌های مرا برای مسائل هندسه خیلی دوست داشت و تشویق می‌کرد. گاهی اوقات می‌گفت بیا خودت در دفتر من یک نمرهٔ بیست برای خودت بگذار!

در دورهٔ دبیرستان، آقای محسن هنربخش خیلی تأثیرگذار بود که در موردش صحبت کردیم. در دانشگاه سخنرانی‌ها و صحبت‌های پروفیسور هشترودی و پروفیسور فاطمی (که واقعاً معلم به معنای واقعی بود)، خیلی اثرگذار بود.

ممنون از وقتی که در اختیار ما گذاشتید.

* پی‌نوشت‌ها

* آندری نیکولایچ کولموگروف (۱۹۰۳-۱۹۸۷)، ریاضی‌دان اهل اتحاد جماهیر شوروی، دانش‌آموختهٔ دانشگاه دولتی مسکو و از سرآمدان نظریهٔ احتمال بود. وی در سال ۱۹۳۳ برای اولین بار نظریهٔ اصل موضوعی احتمال را مطرح کرد.